

**Archiwum
Żydowskiego Instytutu Historycznego
im. Emanuela Ringelbluma**

**Związek Religijny Wyznania Mojżeszowego w Polsce
(Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP)
(1946-1992)**

Sygn. 360/

Opracowanie: mgr Monika Taras

Warszawa 2022

Wstęp

Związek Religijny Wyznania Mojżeszowego w Polsce został powołany do życia na Ogólnokrajowym Zjeździe Delegatów Żydowskich Kongregacji Wyznaniowych w Polsce, który miał miejsce w dniach 9-10 sierpnia 1949 r. ZRWM podlegał Urzędowi do Spraw Wyznań MSW, do którego musiano zwracać się z prośbą o aprobatę wszelkich działań. Pierwszym przewodniczącym organizacji został rabin Szulim Treistman. ZRWM był subsydiowany przez AJDC w latach jego działalności w Polsce - 1949-1950, 1957-1967, od 1981. W pozostałym okresie ZRWM utrzymywał się z subwencji państwowych oraz skromnych środków własnych. W miarę upływu czasu, głównie z powodu emigracji, liczba członków ZRWM sukcesywnie malała. W 1968 r. miał miejsce ostatni zjazd kongregacji, po czym nastąpiła kilkunastoletnia przerwa w działalności. W 1973 r. na skutek wyjazdu dotychczasowego prezesa Izaaka Frenkla jego funkcję objął Mojżesz Finkelstein, który pozostał na tym stanowisku do 1991 r. W grudniu 1984 r. odbył się Zjazd Kongregacyjny ZRWM, na którym powołano Zarząd Główny ZRWM, powoływany na 3 lata. Wśród najważniejszych zadań ZRWM wymieniono: zapewnienie warunków sprzyjających kultywowaniu życia religijnego przez wiernych; prowadzenie działalności charytatywnej i opiekuńczej, wydawniczej i kulturalnej; oraz ochrona, renowacja i konserwacja cmentarzy i zabytków kultury żydowskiej. W 1986 r. ZRWM zrzeszał 16 kongregacji. W 1988 r. wybrano Prezydium Zarządu, w skład którego weszli m.in. Szymon Datner jako honorowy przewodniczący, Mojżesz Finkelstein jako przewodniczący. W tym samym roku ZRWM został wpisany do rejestru stowarzyszeń i związków religijnych PRL, a jego statut został zatwierdzony przez władze państwowe. W 1991 r. przewodniczącym ZRWM został Paweł Wildstein. Od 1992 r. zastąpiono nazwę „kongregacja” nazwą „gmina”, a ZRWM został przemianowany na Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP. W 1993 r. Urząd Rady Ministrów nowy statut ZGWŻ, w zasadniczy sposób zmieniający organizację wewnętrzną, m.in. wprowadzono podział na osiem gmin z filiami. Gminy stały się odpowiedzialne za całkowite zaspokajanie potrzeb religijnych i materialnych podporządkowanych im filii. Jednocześnie poszczególne gminy uzyskały osobowość prawną. W 1997 r. na walnym zebraniu przegłosowano przyznanie kobietom biernego prawa wyborczego, a Żydom „niehalachicznym” (tj. takim, których matki nie były Żydówkami) – prawo przynależenia do gminy.

Archiwum ORT oraz zasady porządkowania akt

Dokumenty ZRWM zostały przekazane do Archiwum ŻIH 8 maja 2012 r. przez Gminę Żydowską w Warszawie. Jest to materiał dość przypadkowy, na który składają się w dużej mierze akta organizacyjne i korespondencja za wybrane lata. Nie ma niestety akt osobowych pracowników ani członków ZRWM. Materiał był całkowicie nieuporządkowany i przekazywany bez żadnego spisu/wykazu. Segregatory z rachunkami zostały wybrakowane. Do kolekcji włączono pojedyncze dokumenty (np. Naczelnej Rady Religijnej Żydów Polskich) znajdujące się w zasobie Archiwum ŻIH.

Pod względem językowym w materiałach ZRWM zdecydowanie przeważa język polski. Natomiast materiały jak i korespondencja otrzymywane z zagranicy są w językach: angielskim, francuskim, hebrajskim i niemieckim. Część dokumentów została zniszczona przez wodę i jest w bardzo złym stanie technicznym.

Po uporządkowaniu archiwum ZRWM liczy 63 jednostki archiwalne o objętości ok. 0,8 mb akt. Materiałom nadano w Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego sygnaturę 360.

Opis akt w inwentarzu

Opis jednostki w inwentarzu składa się z kilku członów. Otwiera go ogólna charakterystyka danej grupy akt. W drugim członie opisu jednostki podano charakterystykę merytoryczną akt, np. protokoły, sprawozdania, wykazy imienne, korespondencja itd. W niektórych przypadkach w przypisach podano informacje uzupełniające na temat zawartości dokumentacji i stanu jej zachowania. W opisie zewnętrznym materiałów podano: daty skrajne dokumentów zawartych w danej jednostce, sposób zapisu (rękopis, maszynopis, druk, fotografia), język, dane o liczbie stron w jednostce.

Bibliografia: *Polski Słownik Judaistyczny*, oprac. Zofia Borzymińska i Rafał Żebrowski, t. 2, s. 840-841

Wykaz skrótów

bd- brak daty
fot.- fotografia
j.- jednostka archiwalna
j.ang.- język angielski
j.franc.- język francuski
j.hebr.- język hebrajski
j.niem.- język niemiecki
j.pol.- język polski
j.ros.- język rosyjski
j.żyd.- język żydowski
mps- maszynopis
mps pow.- maszynopis powielany
rkps.- rękopis
rys.- rysunek
s.- strony
[1946]- przypuszczalna data powstania dokumentu

I. AKTA ORGANIZACYJNE

STATUTY

1. Akta organizacyjne.
Odpis statutu Związku Religijnego Wyznania Mojżeszowego w Rzeczypospolitej
Polskiej¹.
1959, mps, j.pol., s.

PROTOKOŁY

2. Akta organizacyjne.
Protokoły z posiedzeń Zarządu Głównego ZRWM.
1983-1984, mps, rkps, j.pol., s.
3. Akta organizacyjne.
Protokoły z posiedzeń Zarządu Głównego ZRWM.
1985, mps, rkps, j.pol., s.
4. Akta organizacyjne.
Protokoły z posiedzeń Zarządu Głównego ZRWM.
1986, mps, rkps, j.pol., s.
5. Akta organizacyjne.
Protokół posiedzenia prezydiów ZRWM w Katowicach i TSKŻ w Katowicach
(19.10.1981 r.)²
1981, mps, j.pol., j.żyd., j.ang., fot., s.
6. Akta organizacyjne.
Materiały z Krajowego Zjazdu Kongregacyjnego Związku Religijnego Wyznania
Mojżeszowego odbytego w dniach 4-5 grudnia 1984 r.
1984, mps, rkps, j.pol., s.
7. Akta organizacyjne.
Materiały ze Zwyczajnego Walnego Zebrania delegatów i przewodniczących
kongregacji odbytego w dniach 16-17 lutego 1988 r.³
1988, druk, rkps, mps, ksero, j.pol., j.żyd., j.ang., j.niem., s.
8. Akta organizacyjne.
Materiały z Nadzwyczajnego Walnego Zebrania delegatów i przewodniczących
Kongregacji, Zarządu Głównego ZRWM oraz Głównej Komisji Rewizyjnej w dniu
18 lipca 1988 r.
1988, mps, rkps, j.pol., s.
9. Akta organizacyjne.
Lista gości zaproszonych na Zwyczajny Zjazd Kongregacyjny.
[przed 12.1989], rkps, mps, j.pol., s.
10. Akta organizacyjne.
Materiały z Walnego Zjazdu ZRWM odbytego w Warszawie w dniach 18-19
listopada 1991 r.
1991, rkps, mps, j.pol., s.

¹ Dokumenty w bardzo złym stanie

² Dokumenty w bardzo złym stanie

³ W tym ksero statutu ZRWM w PRL.

11. Akta organizacyjne.
Materiały z Walnego Zjazdu ZRWM odbytego w Warszawie w dniach 18-19 listopada 1991 r.
1991, rkps, mps, j.pol., s.
12. Akta organizacyjne.
Materiały dotyczące przeprowadzenia walnych zebrań sprawozdawczo-wyborczych w KMW w 1991 r.
Materiały (sprawozdania i protokoły) z walnych zebrań sprawozdawczo-wyborczych KWM w: Bytom, Gliwice, Katowice, Kraków⁴, Legnica, Łódź, Szczecin, Wałbrzych, Warszawa, Wrocław, Żary.
1991, mps, rkps, j.pol., s.
13. Akta organizacyjne.
Materiały z Nadzwyczajnego Walnego Zjazdu Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP w dniu 6 grudnia 1992 r.
1992, mps, rkps, j.pol., s.
14. Akta organizacyjne.
Materiał do wystąpienia na konferencji Europejskiego Kongresu Żydowskiego w Brukseli w dniach 28-31 maja 1988 r.
1988, rkps, mps, j.pol., j.żyd., s.

SPRAWY PERSONALNE

15. Akta organizacyjne.
Akta osobowe: Sierociński Stanisław, Szapiro Mordchaj.
Zaświadczenia⁵: Finkelstein Mozes, Grüss Eleonora i Celewicz Leontyna⁶, Makać Eugenia, Zbieranek Bernard⁷.
Opinie: Cezak Ewa, Król Ewa, Zajdeman Aleksander; cztery anonimowe projekty opinii.
1946, 1962, 1965, 1980-1981, rkps, mps, ksero, j.pol., s.
16. Akta organizacyjne.
Podania. Umowy. Pożyczki.
1956, 1959, 1979-1981, 1989, rkps, mps, druk, j.pol., s.
17. Akta organizacyjne.
Legitymacja członka ZRWM: Raczkier Daniel.
1987, druk, mps, j.pol., s.

FINANSE

18. Akta organizacyjne.
Bilanse za rok 1961 i budżety na rok 1962 KWM: Bielsko-Biała, Dzierżoniów, Kraków, Legnica, Lublin, Sosnowiec, Szczecin, Świdnica, Wałbrzych Włocławek, Żary.
1962, mps, rkps, j.pol., s.

⁴ Zachowało się jedynie pismo do przewodniczącego KWM w Krakowie, Czesława Jakubowicza.

⁵ Zaświadczenia znajdują się również w korespondencji.

⁶ Wystawione przez Naczelną Radę Religijną Żydów Polskich.

⁷ Wystawione przez Żydowskie Zrzeszenie Religijne w Łodzi

19. Akta organizacyjne.
Kongregacja Wyznania Mojżeszowego w Łodzi: tymczasowy preliminarz budżetowy na 1968 r.; obroty za sierpień 1969 r.; korespondencja ZRWM (podatek obrotowy od macy i mąki macowej); protokół z kontroli kasy, zestawienie obrotów i saldo za rok 1969.
1968-1969, rkps, mps, j.pol., s.
20. Akta organizacyjne.
Rozliczenia nadsyłane przez Szaję Leiba z Cieszyna.
1970-1974, mps, rkps, j.pol., s.
21. Akta organizacyjne.
Sprawy majątkowe (działki, nieruchomości).
1971, 1980, mps, j.pol., s.
22. Akta organizacyjne.
Wykaz rozdzielonych produktów na Chanukę w 1959 r. kongregacjom na terenie Polski.
1959, rkps, j.pol., s.
23. Akta organizacyjne.
Umowy na dostawy płatków dietetycznych bezkwasowych (macy).
1963, mps, rkps, j.pol., s.
24. Akta organizacyjne.
Wyposażenie kuchni rytualnej w Warszawie.
bd, rkps, mps, j.pol., s.

KORESPONDENCJA

25. Korespondencja.
Dziennik korespondencji ogólnej (wychodzącej i przychodzącej). L.dz. nr 359-1043 (17.06.1959-12.1959); nr 1-198 (01.01.1960-12.02.1960).
1959-1960, rkps, j.pol., poszyt, s.
26. Korespondencja.
Dziennik z zezwoleniami na pochowanie zwłok na cmentarzu przy ul. Okopowej w Warszawie.
1956-1957, zeszyt, druk, rkps, j.pol., s.
27. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Białymstoku.
1960-1966, mps, rkps, fot., j.pol., j.żyd., s.
28. Korespondencja ZRWM z KWM w Bytomiu.
1957-1966, mps, rkps, j.pol., s.
29. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Częstochowie.
1958-1966, mps, rkps, j.pol., s.
30. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Katowicach.
1952, rkps, mps, j.pol., s.
31. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Łodzi.
1973-1977, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.

32. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Sosnowcu⁸.
1960-1966, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.
33. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Szczecinie⁹.
1958-1962, rkps, mps, j.pol., j.żyd., s.
34. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Szczecinie¹⁰.
1963-1964, rkps, mps, fot., j.pol., j.żyd., s.
35. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Szczecinie¹¹.
1965-1966, rkps, mps, j.pol., j.żyd., s.
36. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Świdnicy¹².
1957-1966, mps, rkps, fot., j.pol., j.żyd., s.
37. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Wałbrzychu¹³.
1958-1959, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.
38. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Wałbrzychu¹⁴.
1960-1963, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.
39. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Wałbrzychu¹⁵.
1964-1966, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.
40. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z KWM w Wałbrzychu¹⁶.
1971-1973, mps, rkps, j.pol., j.żyd., s.
41. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z kongregacjami¹⁷.
1948, 1972, 1974-1975, 1977, 1979-1980, 1984, 1986, 1987, rkps, mps, druk,
j.pol., s.
42. Korespondencja.
Korespondencja ZRWM z kongregacjami w sprawie cmentarzy oraz synagog i
domów modlitwy¹⁸.
1976-1977, 1980, mps, rkps, ksero, j.pol., s.

⁸ Dokumenty bardzo zniszczone.

⁹ W tym lista imienna członków Żydowskiej Kongregacji Wyznaniowej (10.09.1959 r.) – imię i nazwisko oraz adres.

W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹⁰ W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹¹ W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹² Dokumenty bardzo zniszczone. W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹³ Dokumenty bardzo zniszczone. W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹⁴ Dokumenty bardzo zniszczone. W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹⁵ Dokumenty bardzo zniszczone. W korespondencji znajdują się również protokoły.

¹⁶ W korespondencji znajdują się również protokoły z zebrań.

¹⁷ W tym z Urzędem miasta Łodzi w sprawie należności za lokale KWM w Łodzi.

¹⁸ Korespondencja w sprawie cmentarzy znajduje się również w korespondencji ogólnej oraz z poszczególnymi kongregacjami.

43. Korespondencja.
Korespondencja w sprawie nauki religii w Talmud Tora przy ZRWM w Warszawie¹⁹.
1964-1966, rkps, mps, j.pol., s.
44. Korespondencja.
Korespondencja z Wydziałem Przemysłu Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy w sprawie wypieku płatków dietetycznych bezkwasowych (macy).
1962-1964, mps, rkps, j.pol., s.
45. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca²⁰.
1946, 1953-03.1960, mps, rkps, j.pol., j.żyd., j.niem., j.ang., j.franc., s.
46. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca.
07.-12.1960, rkps, mps, poszyt, j.pol., j.żyd., s.
47. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca.
1961, rkps, mps, poszyt, j.pol., j.żyd., s.
48. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca.
03.-06.1962, rkps, mps, poszyt, j.pol., j.żyd., j.niem., s.
49. Korespondencja.
Korespondencja przychodząca i wychodząca m.in. ze Światowym Kongresem Żydów²¹.
1966-1978, mps, j.pol., s.
50. Korespondencja.
Korespondencja przychodząca i wychodząca²².
1973-1984, mps, rkps, j.pol., j.ang., j.niem., j.hebr., s.
51. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca (tylko z zagranicą).
1975-1977, rkps, mps, j.pol., j.ang., j.żyd., j.franc., s.
52. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca (tylko z zagranicą).
1978-1980, rkps, mps, j.pol., j.ang., j.żyd., j.franc., s.
53. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca.
1978-1990, mps, rkps, druk, j.pol., s.
54. Korespondencja.
Korespondencja ogólna wychodząca i przychodząca.
1991, rkps, mps, j.pol., j.ang., j.niem., s.
55. Korespondencja.
Koncerty muzyki synagoidalnej i żydowskiej muzyki religijnej. Programy koncertów, listy zaproszonych, zaproszenia, korespondencja.
1987-1989, rkps, mps, ksero, j.pol., j.ang., s.

¹⁹ Załączone podania rodziców.

²⁰ W tym zezwolenia na postawienie pomnika na cmentarzu, zaświadczenia.

²¹ Dokumenty w bardzo złym stanie. Projekty odpowiedzi.

²² Dokumenty w bardzo złym stanie. Stąd decyzja o umieszczeniu ich w jednej teczce, pomimo możliwości zakwalifikowania do innych jednostek.

56. Korespondencja.
Karty z życzeniami noworocznymi.
1985, druk, rkps, j.pol., j.hebr., j.ang., j.franc., j.niem., s.
57. Korespondencja.
Korespondencja przychodząca nierejestrowana (m.in. od osób zaburzonych, o tematyce antysemitycznej).
1979-1989, rkps, mps, j.pol., s.
58. Korespondencja.
Korespondencja Zewa Wawy Morejno (tytułującego się Naczelnym Rabinem Miasta Łodzi, Krajowym Nadrabinem Polski) z osobami prywatnymi i instytucjami.
1966-1991, 1993, mps, ksero, j.hebr., j.pol., j.ang., s.

VARIA

59. Varia.
Instrukcja dotycząca sposobu wypełniania „KARTY CMENTARZA”.
bd, mps pow., j.pol., s.
60. Varia.
Blankiety legitymacji służbowej.
Blankiety deklaracji przyjęcia do ZRWM.
Blankiet karty klubowej TSKŻ Oddział Gdański we Wrzeszczu.
1950, 1962, druk, ksero, j.pol., s.
61. Varia.
Kalendarzyk na rok 5727 (1966/1967) wydany przez ZRWM.
Kalendarzyk na rok 5748 (1987/1988) wydany przez ZRWM²³.
1966, druk, poszyt, j.hebr., j.pol., s.
62. Varia.
Ksero artykułu Erny Podhorizer-Sandel „Natalia Landau” [w:] *Nasz głos* nr 2 (315) 22.02.1969.
Tłumaczenie artykułu z „The Jewish Floridian of Greater Fort Lauderdale” (18.07.1980) „Ludwik and Pola Brodzki visit Native „Shetls” in Poland” („Ludwik i Pola Brodzy odwiedzają rodzinne „sztetle” w Polsce”).
Tłumaczenie artykułu z „Folks-Sztyme” nr 46 (14.11.1981) „O wznowieniu akcji pomocy społecznej”.
Tłumaczenie artykułu „Sparks in the ashes: the last Jews of Poland” („Iskry w popiołach”) Lawrence H. Schiffman i Marlene R. Schiffman.
Tłumaczenie z jidysz „Pierwszy Rabin z Góry Kalwarii („Chiduszej Harim”).
Ksero artykułu Jerzego Krawczyka „Synagoga” [w:] *Spotkania* nr 1 (52) 08.01.1992.
1981, 1992, mps, ksero, druk, j.pol., j.ang., s.
63. Varia.
Protokół z zajścia, tj. zabrania lodówki przez ob. Morejno z pomieszczenia ZRWM.
1959, mps, j.pol., s.

²³ Dwa egzemplarze każdego kalendarzyka.